

ВЕЛИКО КАΤΗΧΕΤΣΚΟ СЛОВО*
ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΣ**
(*Oratio Catechetica magna*)

Gregorius Nyssenus

Св. Григорије Ниски

Πρόλογος.

Пролог

[1] Ὁ τῆς κατηχήσεως λόγος ἀναγκαῖος μὲν ἔστι τοῖς προεστηκόσι τοῦ μυστηρίου τῆς εὐσεβείας, ὡς ἂν πληθύνοιτο τῇ προσθήκῃ τῶν σωζομένων ἢ ἐκκλησία, τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου τῇ ἀκοῇ τῶν ἀπίστων προσαγομένου. οὐ μὴν ὁ αὐτὸς τῆς διδασκαλίας τρόπος ἐπὶ πάντων ἀρμόσει τῶν προσιόντων τῷ λόγῳ, ἀλλὰ κατὰ τὰς τῶν θρησκευῶν διαφορὰς μεθαρμόζειν προσήκει καὶ τὴν κατήχησιν, πρὸς τὸν αὐτὸν μὲν ὄρωντας τοῦ λόγου σκοπόν, οὐχ ὁμοιοτρόπως δὲ ταῖς κατασκευαῖς ἐφ' ἑκάστου κεχρημένους.

[2] ἄλλαις γὰρ ὑπολήψεσιν ὁ ἰουδαϊζῶν προεὶληπται καὶ ὁ τῷ ἑλληνισμῷ συζῶν ἑτέραις, ὅ τε Ἀνόμοιος καὶ ὁ Μανιχαῖος καὶ οἱ κατὰ Μαρκίωνα καὶ Οὐαλεντίνον καὶ Βασιλείδην καὶ ὁ λοιπὸς κατάλογος τῶν κατὰ τὰς αἰρέσεις

[1] Катихетска реч је неопходна предстојатељима (проεστηκόσι)¹ тајне благочестивости, јер се њома, увећањем броја спасених,² увећава Црква, пошто реч вере која је у складу са науком³ (κατὰ τὴν διδαχὴν), долази до ушију неверника. Не одговара, међутим, свима који приступају Речи, исти вид поуке, тако да излагање треба уподобити религиозним различитостима (θρησκευῶν διαφορὰς) слушаца. Иако је циљ обучавања исти, не смеју се исти докази користити у различитим приликама.

[2] Јер Јудејац има једне претпоставке док онај ко живи на јелински начин има друге, једно важи за аномејце, манихејце, за маркионите, за валентинијанце, за василите, и за остали списак оних који су преварени од јереси. Јер сваки од

* Ово дело св. Григорија Ниског је преведено према PG 45.9–105 и TLG: *Oratio catechetica magna* (2017.046).

** Грчки текст доносимо према критичком издању које је приредио James Herbert Srawley, *The Catechetical Oration of Gregory of Nyssa (Cambridge Patristic Texts)* (Cambridge: Cambridge University Press 1903).

¹ Св. Григорије овде мисли на епископе који су предстојатељи Црквених сабрања. У древној Цркви, они који су желели да приступе црквеној заједници излазили су пред епископа који је испитивао њихову веру. Израз τοῖς προεστηκόσι у овом смислу употребљава и апостол Павле у Рим. 12, 8 као и у 1. Тим. 5, 17.

² Уп. Дап. 2, 47.

³ Уп. Тит. 1, 9.

πλανωμένων ἰδίαις ἕκαστος ὑπολήψει προειλημμένοι ἀναγκαίαν ποιούσι τὴν πρὸς τὰς ἐκείνων ὑπονοίας μάχην · κατὰ γὰρ τὸ εἶδος τῆς νόσου καὶ τὸν τρόπον τῆς θεραπείας προσαρμοστέον.

[3] Οὐ τοῖς αὐτοῖς θεραπεύσεις τοῦ Ἑλληνος τὴν πολυθείαν καὶ τοῦ Ἰουδαίου τὴν περὶ τὸν μονογενῆ θεὸν ἀπιστίαν, οὐδὲ ἀπὸ τῶν αὐτῶν τοῖς κατὰ τὰς αἰρέσεις πεπλανημένοι ἀνατρέψεις τὰς ἠπατημένας περὶ τῶν δογμάτων μυθοποιίας · οὐ γὰρ δι' ὧν ἂν τις ἐπανορθώσῃται τὸν Σαβέλλιον, διὰ τῶν αὐτῶν ὠφελήσῃ καὶ τὸν Ἀνόμοιον, οὐδὲ ἢ πρὸς τὸν Μανιχαῖον μάχῃ καὶ τὸν Ἰουδαῖον ὀνίνησιν, ἀλλὰ χρή, καθὼς εἴρηται, πρὸς τὰς προλήψεις τῶν ἀνθρώπων βλέπειν καὶ κατὰ τὴν ἐγκειμένην ἐκάστῳ πλάνην ποιεῖσθαι τὸν λόγον, ἀρχάς τινας καὶ προτάσεις εὐλόγους ἐφ' ἐκάστης διαλέξεως προβαλλόμενον, ὡς ἂν διὰ τῶν παρ' ἀμφοτέροις ὁμολογουμένων ἐκκαλυφθῆῃ κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἢ ἀλήθεια.

[4] Οὐκοῦν ὅταν πρὸς τινα τῶν ἐλληνιζόντων ἢ διάλεξις ἦ, καλῶς ἂν ἔχοι ταύτην ποιεῖσθαι τοῦ λόγου τὴν ἀρχήν. πότερον εἶναι τὸ θεῖον ὑπέληφεν, ἢ τῷ τῶν ἀθέων συμφέρεται δόγματι; εἰ μὲν οὖν μὴ εἶναι λέγοι, ἐκ τῶν τεχνικῶς καὶ σοφῶς κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομουμένων προσαχθήσεται πρὸς τὸ διὰ τούτων εἶναι τινα δύναμιν τὴν ἐν τούτοις διαδεικνυμένην καὶ τοῦ παντὸς ὑπερκειμένην ὁμολογήσαι εἰ δὲ τὸ μὲν εἶναι μὴ ἀμφιβάλλοι, εἰς πλήθος δὲ θεῶν ταῖς ὑπονοίαις ἐκφέροιτο, τοιαύτη χρησώμεθα πρὸς αὐτὸν τῇ ἀκολουθίᾳ.

ових има своје убеђење (ὑπολήψει) што чини неопходном борбу против њихових нагађања (ἐκείνων ὑπονοίας), пошто се врсти болести мора прилагодити начин лечења (τρόπον τῆς θεραπείας).

[3] Нећеш, тако, истим леком лечити јелинско многобоштво (πολυθείαν) и јудејско неверовање у Јединородног Бога⁴ (περὶ τὸν μονογενῆ θεὸν ἀπιστίαν), нити ћеш, истим разлозима, код оних који су преварени јересима, побијати басне њихових догмата (δογμάτων μυθοποιίας). Јер оно чиме се савелијанац враћа на прави пут не користи аномејцу, нити борба против манихејаца помаже Јудејцу. Потребно је, дакле, водити рачуна о предубеђењима тих људи и усмерити реч према заблуди сваког од њих. Потребно је на почетку, за сваку расправу установити нека начела, да би се на основу онога што оба супарника признају, следствено (κατὰ τὸ ἀκόλουθον), открила истина.

[4] Тако, када се са неким Јелином започне расправа, разговор се овако може започети на добар начин: да ли сматра да божанство постоји или се, пак, слаже са мишљењем безбожника (= ἀθέων συμφέρεται δόγματι – атеиста)? Ако каже да не постоји, посредством уметнички и премудро (ἐκ τῶν τεχνικῶς καὶ σοφῶς) устројеног космоса, навешћемо га да призна како постоји сила које се у у свету види и која га надилази (ὑπερκειμένην). А ако не сумња да божанство постоји, али су га нагађања (ὑπονοίας) навела на заблуду да постоји више богова (тј. на многобоштво), тада ћемо искористити следеће:

⁴ Овде се Св. Григорије ослања на Јн. 1, 18. Иако израз «јединородни Бог» не налазимо у неким издањима Јовановог Јеванђеља, у издању Нестле–Аланд овај израз стоји, премда у загради. Изгледа да овај израз има доста добру потпору у рукописима па није без основе сматрати га изворним. Јасно је да навођењем овог израза већ на самом почетку списка, Св. Григорије жели да опонира аријанцима.

[5] πότερον τέλειον ἢ ἔλλιπές ἡγεῖται τὸ θεῖον; τοῦ δὲ κατὰ τὸ εἶκος τὴν τελειότητα προσμαρτυροῦντος τῇ θείᾳ φύσει, τὸ διὰ πάντων αὐτὸν τῶν ἐνθεωρουμένων τῇ θεότητι τέλειον ἀπαιτήσωμεν, ὡς ἀνμῆσύμμικτον ἐκ τῶν ἐναντίων θεωροῖτο τὸ θεῖον, ἐξ ἔλλιπούς καὶ τελείου. ἀλλ' εἴτε κατὰ τὴν δύναμιν, εἴτε κατὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἐπίνοιαν, εἴτε κατὰ τὸ σοφὸν τε καὶ ἄφθαρτον καὶ αἰδίδιον καὶ εἴ τι ἄλλο θεοπρεπὲς νόημα τῇ θεωρίᾳ προσκείμενον τύχοι, ἐν παντὶ τὴν τελειότητα θεωρεῖσθαι περὶ τὴν θείαν φύσιν κατὰ τὸ εὐλογον τῆς ἀκολουθίας ταύτης συγκαταθήσεται.

[6] τούτου δὲ δοθέντος οὐκέτ' ἂν εἴη χαλεπὸν τὸ ἐσκεδασμένον τῆς διανοίας εἰς πλήθος θεῶν πρὸς μιᾶς θεότητος περι-αγαγεῖν ὁμολογίαν. εἰ γὰρ τὸ τέλειον ἐν παντὶ δοῖη περὶ τὸ ὑποκείμενον ὁμολογεῖσθαι, πολλὰ δὲ εἶναι τὰ τέλεια διὰ τῶν αὐτῶν χαρακτηριζόμενα λέγοι, ἀνάγκη πᾶσα ἐπὶ τῶν μηδεμιᾶ παραλλαγῇ διακρινόμενων ἀλλ' ἐν τοῖς αὐτοῖς θεωρουμένων ἢ ἐπιδείξει τὸ ἴδιον ἢ, εἰ μὴδὲν ἰδιαζόντως καταλαμβάνοι ἢ ἔννοια ἐφ' ᾧ τὸ διακρίνον οὐκ ἔστι, μὴ ὑπονοεῖν τὴν διάκρισιν.

[7] εἰ γὰρ μήτε παρὰ τὸ πλεόν καὶ ἔλαττον τὴν διαφορὰν ἐξευρίσκοι, διότι τὴν ἐλάττωσιν ὁ τῆς τελειότητος οὐ παραδέχεται λόγος, μήτε τὴν παρὰ τὸ χεῖρον καὶ προτιμότερον · οὐ γὰρ ἂν ἐτι θεότητος ὑπόληψιν σχοίη οὐ ἢ τοῦ χείρονος οὐκ ἄπεστι προσηγορία· μήτε κατὰ τὸ ἀρχαῖον καὶ πρόσφατον· τὸ γὰρ μὴ αἰεὶ ὄν ἐξω τῆς περὶ τὸ θεῖον ἔστιν ὑπόληψεως · ἀλλ' εἰς καὶ ὁ αὐτὸς τῆς θεότητος λόγος, οὐδεμιᾶς ιδιότητος ἐν οὐδενὶ κατὰ τὸ εὐλογον

[5] Питаћемо га да ли сматра да је божанство⁵ савршено или несавршено (τέλειον ἢ ἔλλιπές)? Одговориће, природно, да божанску природу (θεία φύσει) сматра савршеном. Навешћемо га да божанству призна свако савршенство да се не би Бог схватио као смешаше супротних [противстављених] особина и да је састављен од савршеног и несавршеног. Јер уистину, било да је реч о сили, о појму добра, мудрости, нераспадљивости, вечности или било којој другој мисли које се сетимо а достојна је Бога, снагом разборитог закључивања ће се доћи до закључка да се вазда мора говорити о савршености када је у питању божанска природа.

[6] Ако је саговорник то прихватио, онда више није тешко његово мишљење, усмерено ка мноштву богова, привести признању једног јединог божанства. Јер ако се (саговорник) слаже да Богу треба приписати свагдашњу савршеност, али додаје да постоје многа бића која имају исте такве особине (тј. која су савршена) неопходно је да се у бићима која не дели никаква различитост него се пројављују у истоме, пронађе оно што је властито или да се ни не помишља на разлику, ако ум не може да пронађе ништа засебно тамо где ни нема разлике.

[7] Непријатељ не може да у Богу открије никакво разликовање у смислу «већег» и «мањег», пошто појам савршенства не дозвољава ознаку «мање». На исти начин у Богу нема разликовања на «ниже» и «више». Јер тамо где се може говорити о «нижем» нестaje појам божанства. Исто важи и за «древан» и «савремени» (скорашњи). Јер оно што нема трајно постојање страна је појму божанства. [Насупрот овоме] сам појам божанства је у себи један и иствован. На

⁵ Овај израз не налазимо у LXX али га налазимо у Дап. 17, 29. Могуће да Св. Григорије користи овај израз како би олакшао прелазак са многобоштва на веру у једног Бога.

εύρισκομένης, ἀνάγκη πᾶσα πρὸς μιᾶς θεότητος ὁμολογίαν συνθλιβῆναι τὴν πεπλανημένην περὶ τοῦ πλήθους τῶν θεῶν φαντασίαν.

[8] εἰ γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ δίκαιον, τό τε σοφὸν καὶ τὸ δυνατὸν ὡσαύτως λέγοιτο, ἢ τε ἀφθαρσία καὶ ἡ αἰδιότης καὶ πᾶσα εὐσεβῆς διάνοια κατὰ τὸν αὐτὸν ὁμολογοῖτο τρόπον, πάσης κατὰ πάντα λόγον διαφορᾶς ὑφαιρουμένης συνυφαιρεῖται κατ' ἀνάγκην τὸ τῶν θεῶν πλήθος ἀπὸ τοῦ δόγματος, τῆς διὰ πάντων ταυτότητος εἰς τὸ ἐν τὴν πίστιν περιεαγούσης.

I

[1] Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος οἶδέ τινα διάκρισιν ὑποστάσεων ἐν τῇ ἐνότητι τῆς φύσεως βλέπειν, ὡς ἂν μὴ τῇ πρὸς τοὺς Ἑλληνας μάχη πρὸς τὸν Ἰουδαισμόν ἡμῖν ὁ λόγος ὑπενεχθείη, πάλιν προσήκει διαστολῇ τινὶ τεχνικῇ καὶ τὴν περὶ τοῦτο πλάνην ἐπανορθώσασθαι.

[2] οὐδὲ γὰρ τοῖς ἔξω τοῦ καθ' ἡμᾶς δόγματος ἄλογον εἶναι τὸ θεῖον ὑπέλιπται · τοῦτο δὲ παρ' ἐκείνων ὁμολογούμενον ἰκανῶς διαρθρώσει τὸν ἡμέτερον λόγον. ὁ γὰρ ὁμολογῶν μὴ ἄλογον εἶναι τὸν θεὸν πάντως λόγον ἔχειν τὸν μὴ ἄλογον συγκαταθήσεται. ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ἀνθρώπινος ὁμωνύμως λέγεται λόγος. οὐκοῦν εἰ λέγοι καθ' ὁμοιότητα τῶν παρ' ἡμῖν καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ὑπονοεῖν, οὕτω μεταχθήσεται πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν ὑπόληψιν.

[3] ἀνάγκη γὰρ πᾶσα κατάλληλον εἶναι πιστεύειν τῇ φύσει τὸν λόγον, ὡς καὶ τὰ ἄλλα πάντα. καὶ γὰρ δύναμεις τις

основу разума у њему се не могу наћи никакве посебне властитости. Због тога је машта (= фантазија) која је залутала ка многобоштву, приморана да призна само једно једино божанство.

[8] Тако Богу признајемо и доброту и праведност и мудрост и силу и на исти му начин приписујемо непропадљивост и вечност и сваку другу особину која је у складу са правом вером. На тај начин се у божанству отклања свака разлика те се, по неопходности, из учења (= веровања) отклања свака мноштеност богова. Вечна истоветност у свему доводи до вере у само једно божанско биће.

Поглавље I

[1] Познато је да благочестива реч види разликовање ипостаси (διάκρισιν ὑποστάσεων) у јединству природе [Божије]. Али да не бисмо у борби против Јелина (= многобожаца) застранили у јудејство, потребно је вешто разлучивање како би се таква заблуда (πλάνη) отклонила.

[2] Јер и они који су ван нашег учења (= догмата), не сматрају да је божанство без Логоса (= Речи),⁶ те прихватајући то сасвим довољно поткрепљују наше тврђење. Јер онај ко прихвати да Бог није без Логоса (= Речи), свакако ће се сложити да има Логоса (= Реч) онај ко није без њега. Али тако се исто (ὁμωνύμως) назива и логос (= реч) човека. Сходне томе, ако саговорник каже да поима Логос Божији слично нашем, тако ћемо га довести до узвишенијег схватања.

[3] Јер је сасвим неопходно да верује да Логос, као и све друго, одговара природи. У човеку тако опажамо

⁶ Израз ἄλογον може се схватити вишезначно. И као «без Речи», дакле без Логоса, Сина Божијег, али и бесловесно, алогосно. Употреба ове вишезначне речи на овом месту свакако није случајна, јер Св. Григорије вероватно жели да то све и каже.

καὶ ζωὴ καὶ σοφία περὶ τὸ ἀνθρώπινον βλέπεται· ἀλλ' οὐκ ἂν τις ἐκ τῆς ὁμωνυμίας τοιαύτην καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ τὴν ζωὴν ἢ τὴν δύναμιν ἢ τὴν σοφίαν ὑπονοήσειεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας μέτρον συνταπεινοῦνται καὶ αἱ τῶν τοιούτων ὀνομάτων ἐμφάσεις, ἐπειδὴ γὰρ φθαρτὴ καὶ ἀσθενὴς ἡμῶν ἢ φύσις, διὰ τοῦτο ὠκύμορος ἢ ζωὴ, ἀνυπόστατος ἢ δύναμις, ἀπαγῆς ὁ λόγος.

[4] ἐπὶ δὲ τῆς ὑπερκειμένης φύσεως τῶν μεγαλείῳ τοῦ θεουμένου πᾶν τὸ περὶ αὐτῆς λεγόμενον συνεπαίρεται. οὐκοῦν καὶ λόγος θεοῦ λέγεται, οὐκ ἐν τῇ ὀρμῇ τοῦ φθεγγομένου καὶ τὴν ὑπόστασιν ἔχει νομισθῆσεται, καθ' ὁμοίότητα τοῦ ἡμετέρου μεταχωρῶν εἰς ἀνύπαρκτον· ἀλλ' ὡσπερ ἢ ἡμετέρα φύσις ἐπίκτητος οὐσα καὶ ἐπίκτητος τὸν λόγον ἔχει, οὕτως ἢ ἀφθαρτος καὶ αἰεὶ ἑστῶσα φύσις αἰδίου ἔχει καὶ ὑφ' ἑστώτα τὸν λόγον.

[5] εἰ δὴ τοῦτο κατὰ τὸ ἀκόλουθον ὁμολογηθεῖ τὸ ὑφ' ἑστᾶναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον αἰδίως, ἀνάγκη πᾶσα ἐν ζωῇ τοῦ λόγου τὴν ὑπόστασιν εἶναι ὁμολογεῖν. οὐ γὰρ καθ' ὁμοίότητα τῶν λίθων ἀψύχως ὑφ' ἑστᾶναι τὸν λόγον εὐαγές ἐστιν οἰεσθαι. ἀλλ' εἰ ὑφ' ἑστήκε νοερόν τι χρῆμα καὶ ἀσώματον ὦν,

одређену силу (δύναμις), живот (ζωὴ) и мудрост (σοφία), али нико неће, због истоимености⁷ тих назива, замислити да су сила, живот и мудрост у Богу једнаки како код нас, него ће смисао тих израза унизити до мере наше природе.⁸ Пошто је наша природа пропадљива и слаба, живот нам је кратак, сила нам је неутемељена,⁹ а логос (= реч) нам је нестабилан.¹⁰

[4] Када је у питању трансцендентна (= онострана, вишња – ὑπερκειμένης φύσεως) природа, потребно је да, све што се о њој говори, буде уздигнуто до узвишености онога што се сагледава (θεουμένου). Ако говоримо о Божијој Речи (= Логосу), неће се мислити да она остварује изрицањем и да након тога, слично нашој речи, прелази у непостојање (ἀνύπαρκτον), него напротив, као што наша природа, и сама пролазна (ἐπίκτητος),¹¹ поседује пролазну реч, тако и непропадљива и вечна природа има вечну Реч (= Логос) која опстоји (ὑφ' ἑστώτα).

[5] Ако се, следујући овоме, исповеди да Реч Божија вечно постоји, неопходно је исповедити и да је она жива као ипостас.¹² Заиста не би било благочестиво, када би се тврдило да Реч (= Логос) опстоји¹³ бездушна¹⁴ (= нежива) попут камена. Јер ако [Реч] опстоји као разумно и бестелесно биће (ὦν)¹⁵ свакако да је

⁷ Хомонимности – ὁμωνυμίας.

⁸ πρὸς τὸ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας μέτρον.

⁹ Св. Григорије овде каже да је наша сила ἀνυπόστατος, што би значило да нема онтолошко утемељење. Са извесном смелашћу, овде бисмо можда могли да кажемо да Св. Григорије говори о нашој сили, моћи, као не-ипостазираној, у смислу да наша Ипостас, уколико се ослања на сопствену природу, нема моћи да вечно постоји.

¹⁰ И овде морамо имати на уму вишезначност појма «логос», који овде не означава само и једино «реч», већ и унутрашњи принцип, начело. Управо тако схваћена, наша «реч» је заиста нестабилна, онтолошки неутемељена.

¹¹ Привремена.

¹² Овде појам ипостас треба схватити, пре свега, као нешто «стварно постојеће».

¹³ Тако смо превели израз ὑφ' ἑστᾶναι τὸν λόγον.

¹⁴ ἀψύχως.

¹⁵ Кад ово ὦν преводимо са «биће», треба се чувати да не учитамо касније филозофско (најчешће хајдегеријанско) значење овог појма, који овде, пре свега означава оно «постојеће», или да кажемо «бивствујуће».

ζῆ πάντως · εἰ δὲ τοῦ ζῆν κεχώρισται, οὐδὲ ἐν ὑποστάσει πάντως ἐστίν. ἀλλὰ μὴν ἀσεβές ἀπεδείχθη τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἀνυπόστατον εἶναι. οὐκοῦν συναπεδείχθη κατὰ τὸ ἀκόλουθον τὸ ἐν ζῶῃ τοῦτον θεωρεῖσθαι τὸν λόγον.

[6] ἀπλῆς δὲ τῆς τοῦ λόγου φύσεως κατὰ τὸ εἶκος εἶναι πεπιστευμένης καὶ οὐδεμίαν διπλόην καὶ σύνθεσιν ἐν ἑαυτῇ δεικνυούσης, οὐκέτ' ἂν τις κατὰ μετουσίαν ζωῆς τὸν λόγον ἐν ζῶῃ θεωροίη · οὐ γὰρ ἂν ἐκτὸς εἶη συνθέσεως ἢ τοιαύτη ὑπόληψις, τὸ ἕτερον ἐν ἑτέρῳ λέγειν εἶναι· ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσα, τῆς ἀπλότητος ὁμολογουμένης, αὐτοζωὴν εἶναι τὸν λόγον οἶεσθαι, οὐ ζωῆς μετουσίαν.

[7] εἰ οὖν ζῆ ὁ λόγος ὁ ζωῆ ὢν, καὶ προαιρετικὴν πάντως δύναμιν ἔχει · οὐδὲν γὰρ ἀπροαίρετον τῶν ζώντων ἐστὶ. τὴν δὲ προαίρεσιν ταύτην καὶ δυνατὴν εἶναι κατὰ τὸ ἀκόλουθον εὐσεβές ἐστὶ λογιζεσθαι. εἰ γὰρ μὴ τις τὸ δυνατὸν ὁμολογοίη, τὸ ἀδύνατον πάντως κατασκευάσει.

[8] ἀλλὰ μὴν πόρρω τῆς περὶ τὸ θεῖον ὑπολήψεώς ἐστὶ τὸ ἀδύνατον. οὐδὲν γὰρ τῶν ἀπεμφαινόντων περὶ τὴν θεῖαν θεωρεῖται φύσιν, ἀνάγκη δὲ πᾶσα τοσαύτην εἶναι ὁμολογεῖν τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, ὅση ἐστὶ καὶ ἡ πρόθεσις, ἵνα μὴ τις μίξις τῶν ἐναντίων καὶ συνδρομὴ περὶ τὸ ἀπλοῦν θεωροῖτο, ἀδυναμίας τε καὶ δυνάμεως ἐν τῇ αὐτῇ προθέσει θεωρουμένων, εἴπερ τὸ μὲν τι δύναιτο, πρὸς δὲ τι ἀδυνατῶς ἔχοι · πάντα δὲ δυναμένην τὴν τοῦ λόγου

жива, јер ако је одвојена од живота онда свакако не опстоји.¹⁶ Али, ми смо показали да је безбожно тврдити како Реч Божија не опстоји (= да је безипостасна).¹⁷ Следујући изнесеним доказима, установили смо да се Реч, о којој овде расправљамо, треба сматрати живом.

[6] Пошто се верује да је природа Логоса (= Речи) једноставна, и да у себи не показује никакво двојство (οὐδεμίαν διπλόην) или сложеност (σύνθεσιν), нико неће закључити да Логос живи удеоничарењем (= учествовањем). Јер схватање по коме је једна ствар у другој неће искључити идеју сложености (συνθέσεως). Али ко исповеди једноставност [Речи], приморан је да држи да је она сам живот а не да [само] у животу удеоничари (= учествује).

[7] Тако, ако Реч живи, бдујући сама живот (= саможивот – αὐτοζωὴν), она, сходно томе, има и слободно вољу (προαίρεσιν), пошто се ништа што нема слободну вољу не прибројава (= не сматра) живима. Благочестиво је закључити да је то произвољење (= слободна воља) и делатно (= моћно). Јер када је (= Реч) не бисмо исповедили делатном, сматрали бисмо је неделатном (= немоћном).

[8] Али немоћ је далеко од појма о Богу, пошто у божанској природи нема ничега непостојаног (ἀπεμφαινόντων),¹⁸ те је неопходно признати да Реч има толику моћ (= дејство) колику и вољу. Тако се неће сматрати да је једноставно [Реч] некаква мешавина супротности и спој. Јер би се, ако би Реч једно могла а у другој [се показала] немоћна, у истој вољи разабрале (θεωρουμένων) и немоћ

¹⁶ Тј. онда свакако није у постојању. Овде је занимљиво приметити како Св. Григорије изједначава постојање са животом. Овакав став, наравно, има бројне антрополошке и сотириолошке последице.

¹⁷ ἀνυπόστατον εἶναι (видети горе напомену 9).

¹⁸ Тј. у божанству нема ничега контрадикторног, самог себи супротстављеног (в. Liddell – Scott, Greek–English Lexicon, 1996, стр. 185)

προαίρεσιν πρὸς οὐδέν τῶν κακῶν τὴν ῥοπὴν ἔχειν · ἀλλότρια γὰρ τῆς θείας φύσεως ἢ πρὸς κακίαν ὁρμή · ἀλλὰ πᾶν ὅ τι πὲρ ἐστὶν ἀγαθόν, τοῦτο καὶ βούλεσθαι, βουλομένην δὲ πάντως καὶ δύνασθαι, δυναμένην δὲ μὴ ἀνενέργητον εἶναι, ἀλλὰ πᾶσαν ἀγαθοῦ πρόθεσιν εἰς ἐνέργειαν ἄγειν.

[9] ἀγαθόν δὲ ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα σοφῶς τε καὶ τεχνικῶς θεωρούμενα. ἄρα τοῦ λόγου ἔργα τὰ πάντα τοῦ ζῶντος μὲν καὶ ὑφестῶτος, ὅτι θεοῦ λόγος ἐστὶ, προαιρουμένου δέ, ὅτι ζῆ · δυναμένου δὲ πᾶν ὅ τι περ ἂν ἔληται, αἰρουμένου δὲ τὸ ἀγαθόν τε καὶ σοφὸν πάντως, καὶ εἴ τι τῆς κρείττονος σημασίας ἐστίν.

[10] ἐπεὶ οὖν ἀγαθόν τι ὁ κόσμος ὁμολογεῖται, ἀπεδείχθη δὲ διὰ τῶν εἰρημένων τοῦ λόγου ἔργον τὸν κόσμον εἶναι, τοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ αἰρουμένου καὶ δυναμένου, ὁ δὲ λόγος οὗτος ἕτερός ἐστι παρὰ τὸν οὗ ἐστὶ λόγος · τρόπον γάρ τινα τῶν πρὸς τι λεγομένων καὶ τοῦτό ἐστιν, ἐπειδὴ χρή πάντως τῷ λόγῳ καὶ τὸν πατέρα τοῦ λόγου συνυπακούεσθαι· οὐ γὰρ ἂν εἴη λόγος, μὴ τινος ὦν λόγος · εἰ οὖν διακρίνει τῷ σχετικῶ τῆς σημασίας ἢ τῶν ἀκουόντων διάνοια αὐτόν τε τὸν λόγον καὶ τὸν ὅθεν ἐστίν, οὐκέτ' ἂν ἡμῖν κινδυνεύοι τὸ μυστήριον ταῖς Ἑλληνικαῖς μαχόμενον ὑπολήψειςι τοῖς τὰ τῶν Ἰουδαίων πρεσβέουσιν συνενεχθῆναι · ἀλλ' ἐπ' ἴσης ἐκατέρων τὴν ἀτοπίαν ἐκφεύζεται, τὸν τε ζῶντα τοῦ θεοῦ λόγον καὶ ἐνεργὸν καὶ ποιητικὸν ὁμολογῶν, ὅπερ ὁ Ἰουδαῖος οὐ δέχεται, καὶ τὸ μὴ διαφέρειν κατὰ τὴν φύσιν αὐτόν τε τὸν λόγον καὶ τὸν ὅθεν ἐστίν.

[11] ὥσπερ γὰρ ἐφ' ἡμῶν ἐκ τοῦ νοῦ φαμέν εἶναι τὸν λόγον, οὔτε δι' ὅλου τὸν

и моћ. Неопходно је, тако, признати да слободна воља Речи, иако има моћ за све, нема склоности ни према каквом злу, пошто је свако стремљење ка злу стране божанској природи. Супротно томе, оно што је добро то и хоће, а оно што хоће, то свакако и може. А што може то не бива несполучено (μὴ ἀνενέργητον εἶναι), него свако добро произвољење [Реч] спроводи у дело.

[9] Свет је добар и све је у њему премудро и вешто уређено. Све је [то] дело Речи која је жива и која [заиста] постоји, јер је то Божија Реч. Има слободну вољу јер живи и све што одлучи може и да изврши, а све што изабере, без сумње је добро, премудро и има знак савршенства.

[10] Тако је свет, као што смо признали, нешто добро, а раније смо већ доказали да је [он] дело Речи која одабира добро које може саделати (= учинити, извршити). Али Реч се разликује од Онога чија је Реч, (јер је то име на неки начин односно) пошто се уз име Реч по неопходности подразумева и Отац Речи.¹⁹ Јер да Реч није нечија она не би ни била Реч. Пошто слушаоци, по њиховим односним именима, разликују Реч и Онога од Кога је она, [јеванђелско] тајинство којим се боримо против јелинских схватања није више у опасности да се уврсти у учење присталица јудејске вере. Оно ће једнако умаћи безумљу и једних и других, пошто исповедамо да је Реч Божија и жива и делатна и творачка, што Јудејац не прихвата, те да се реч и Онај од кога је [Реч] не разликују по природи.

[11] Јер и када говоримо о нашој речи, кажемо да она потиче од ума, али

¹⁹ Свети Григорије хоће да каже да је појам «Реч» по себи односан, јер подразумева и онога ко је реч изрекао. У контексту Тријадологије, Реч подразумева и Бога Оца Који је изриче.

αὐτὸν ὄντα τῷ νῷ, οὔτε παντάπασιν ἕτερον · τῷ μὲν γὰρ ἐξ ἐκείνου εἶναι ἄλλο τι καὶ οὐκ ἐκείνῳ ἐστὶ · τῷ δὲ αὐτὸν τὸν νοῦν εἰς τὸ ἐμφανὲς ἀγειν οὐκέτ' ἂν ἕτερόν τι παρ' ἐκείνον ὑπονοοίτο, ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν ἐν ᾧ ἕτερον τῷ ὑποκειμένῳ ἐστίν · οὕτως καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος τῷ μὲν ὑφεστάναι καθ' ἑαυτὸν διήρηται πρὸς ἐκείνον, παρ' οὗ τὴν ὑπόστασιν ἔχει · τῷ δὲ ταῦτα δεικνύειν ἐν ἑαυτῷ, ἃ περὶ τὸν θεὸν καθορᾶται, ὁ αὐτὸς ἐστὶ κατὰ τὴν φύσιν ἐκείνῳ τῷ διὰ τῶν αὐτῶν γνωρισμάτων εὐρισκομένῳ · εἴτε γὰρ ἀγαθότης, εἴτε δύναμις, εἴτε σοφία, εἴτε τὸ αἰδίως εἶναι, εἴτε τὸ κακίας καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς ἀνεπίδεκτον, εἴτε τὸ ἐν παντὶ τέλειον, εἴτε τι τοιοῦτον ὅλως σημείον τις ποιοίτο τῆς τοῦ πατρὸς καταλήψεως, διὰ τῶν αὐτῶν εὐρήσει σημείων καὶ τὸν ἐξ ἐκείνου ὑφεστῶτα λόγον.

да није са умом једно исто нити је, пак, од њега сасвим различита, јер пошто излази из ума, нешто је друго а не ум сам. Али пошто пројављује ум, не сме се сматрати нечим сасвим другим од ума. По природи је [наша реч] једно са умом, али је као стварност (ὑποκειμένῳ)²⁰ нешто друго. Слично важи и за Реч Божију, која се својим самопостојањем разликује од Онога од кога има ипостас, а пошто у себи показује (= пројављује) све што се види у Богу, она је по природи једно са Оним који се по истим ознакама (= карактеристикама) препознаје. Било да се говори о доброти, моћи, премудрости, вечности бића, неподложности злу, смрти и пропадљивости, или о било ком другом савршенству или уопште о било којој другој ознаци (σημεῖον) која указује на Оца, по истим обележјима препознати и Реч која од Њега прима постојање.²¹

II

Поглавље II

[1] Ὡσπερ δὲ τὸν λόγον ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀναγωγικῶς ἐπὶ τῆς ὑπερκειμένης ἔγνωμεν φύσεως, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῇ περὶ τοῦ πνεύματος ἐννοίᾳ προσαχθισόμεθα, σκιάς τινας καὶ μιμήματα τῆς ἀφράστου δυνάμεως ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς θεωροῦντες φύσει. ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν μὲν τὸ πνεῦμα ἢ τοῦ ἀέρος ἐστὶν ὀλκή, ἀλλοτρίου πράγματος πρὸς τὴν τοῦ σώματος σύστασιν ἀναγκαίως εἰσελκομένου τε καὶ προχέομένου, ὅπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ λόγου φωνῆ γίνεται, τὴν τοῦ λόγου δύναμιν ἐν ἑαυτῇ φανερούσα.

[1] На исти начин на који смо, полазећи од себе, познали Реч и успели се до највише (ὑπερκειμένης) природе, на исти начин долазимо и до појма о Духу [Светоме], пошто у својој природи примећујемо сенке и подобија (μιμήματα) неизрециве Силе. Тако наше дисање је увлачење ваздуха који нам је туђ, али је удисање и издисање неопходно да би се одржало наше тело. У тренутку када изговарамо реч, дах постаје глас који у себи изражава силу речи.

²⁰ Подлежуће, опстојеће, ентитет. Реч ὑποκειμένῳ указује на нешто што стварно постоји.

²¹ Реч дакле, «суштаствује», «јестествује» од Оца, тј. има своју природу од Оца.

[2] ἐπὶ δὲ τῆς θείας φύσεως τὸ μὲν εἶναι πνεῦμα θεοῦ εὐσεβὲς ἐνομίσθη, καθὼς ἐδόθη καὶ λόγον εἶναι θεοῦ διὰ τὸ μὴ δεῖν ἐλλιπέστερον τοῦ ἡμετέρου λόγου τὸν τοῦ θεοῦ εἶναι λόγον, εἴπερ τούτου μετὰ πνεύματος θεωρουμένου ἐκείνος δίχα πνεύματος εἶναι πιστεύοιτο. οὐ μὴν ἀλλότριόν τι καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου πνεύματος ἐξῶθεν ἐπιρρεῖν τῷ θεῷ καὶ ἐν αὐτῷ γίνεσθαι τὸ πνεῦμα θεοπρεπέες ἐστὶν οἶεσθαι · ἀλλ' ὡς θεοῦ λόγον ἀκούσαντες οὐκ ἀνυπόστατόν τι πρᾶγμα τὸν λόγον ᾤθημεν, οὐδὲ ἐκ μαθήσεως ἐγγινόμενον, οὔτε διὰ φωνῆς προφαινόμενον, οὔτε μετὰ τὸ προενεχθῆναι διαλυόμενον, οὐδὲ ἄλλο τι πάσχοντα τοιοῦτον, οἷα περὶ τὸν ἡμέτερον λόγον θεωρεῖται πάθη, ἀλλ' οὐσιωδῶς ὑφестῶτα, προαιρετικόν τε καὶ ἐνεργόν καὶ παντοδύναμον ·

[3] οὕτως καὶ πνεῦμα μεμαθηκότες θεοῦ, τὸ συμπαραμορτοῦν τῷ λόγῳ καὶ φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, οὐ πνοὴν ἄσθματος ἐννοοῦμεν · ἢ γὰρ ἂν καθαιροῖτο πρὸς ταπεινότητα τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας δυνάμεως, εἰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου καὶ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα ὑπονοοῖτο · ἀλλὰ δύνάμιν οὐσιώδη αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς ἐν ἰδιαζούσῃ ὑποστάσει θεωρουμένην, οὔτε χωρισθῆναι τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ἐστίν, ἢ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, ᾧ παρομαρτεῖ, δυναμένην · οὔτε πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον ἀναχεομένην, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα

[2] Благочестиво је мислити да у божанској природи постоји Дух Божији као што смо поверовали да постоји и Реч Божија, која не може бити недостатна (ἐλλιπέστερον) у односу на нашу реч, а то би била када би се сматрало да је Реч Божија без Духа а наша га има.²² Ни мало не би било достојно Бога ако би неко сматрао да, као што је код нас случај,²³ нешто туђе споља улази у Бога и да у њему постаје Дух. Супротно томе смо, чувши о Божијој Речи, признали да она није нека безипостасна (οὐκ ἀνυπόστατόν) ствар, нити је настала од учења (ἐκ μαθήσεως), нити се појавила помоћу гласа да би се, пошто је изречена, распршила, нити за њу важи било какав недостатак који важи за нашу реч, него је она суштински постојећа (οὐσιωδῶς ὑφестῶτα), има слободну вољу, делатна је и свемогућа (παντοδύναμον). [3] Тако смо поучени и о Духу Божијем, Који са њом заједно иде (συμπαραμορτοῦν)²⁴ и пројављује њено дејство, не помишљајући да је Он дах дисања. Таквим схватањем би била унижена величина Силе Божије, када бисмо Духа који је у Богу поимали слично нашем даху. Него је [Дух] сила суштаствена (δύναμιν οὐσιώδη) која се јавља сама по себи у својој посебној ипостаси,²⁵ која се не може одвојити од Бога, у Које је, и од Речи Божије са којом заједно иде.²⁶ Он [Дух] је сила која не прелази у непостојање, него попут Речи Божије

²² Овде Св. Григорије користи погодност грчког језика пошто реч πνεῦμα означава и Духа али и дах, односно дихање, дување. Зато каже да би Реч Божија без Духа имала неки недостатак у односу на нашу коју прати дух, тј. дисање.

²³ ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου πνεύματος – буквално: нешто подобно нашем духу (в. претходну напомену).

²⁴ Ова реч значи не «пратити» у смислу ићи за неким, него «пропратити», «придружити се».

²⁵ Ове речи да се Дух јавља «сам по себи» не треба схватити као да Св. Григорије учи да је Дух безузрочан. Напротив, и из његових других списа знамо да он учи да је Бог Отац узрок Сина и Духа. Речима да се Дух «јавља сам по себи у својој ипостаси», Св. Григорије хоће да нагласи посебност ипостаси (ἐν ἰδιαζούσῃ ὑποστάσει) Духа у односу на ипостаси Оца и Сина.

²⁶ В. нап. 24.

τοῦ θεοῦ λόγου καθ' ὑπόστασιν οὖσαν, προαιρετικὴν, αὐτοκίνητον, ἐνεργόν, πάντοτε τὸ ἀγαθὸν αἰρουμένην καὶ πρὸς πᾶσαν πρόθεσιν σύνδρομον ἔχουσαν τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν.

има ипостасно постојање, слободну вољу, самопокретан је (αὐτοκίνητον), делатан, увек одабире оно што је добро и за сваку одлуку има силу која одговара хтењу.

(наставиће се)

превод и коментари:
презвитер мр Александар Ђаковац